

УДК 351.746.1(477):342.9

DOI <https://doi.org/10.32782/2311-8040/2025-3-10>

Сокол Олег Романович,

аспірант кафедри адміністративного права та процесу,
інформаційного та фінансового права,
Заклад вищої освіти «Львівський університет бізнесу та права»,
вулиця Кульпарківська, 99, Львів, 79021, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-0051-7100>

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ЇЇ ПОЛІТИЧНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ КРІЗЬ ПРИЗМУ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД

Анотація. У статті проаналізовано стан національної безпеки України в умовах її політичної трансформації крізь призму адміністративно-правових засад.

Підкреслено, що саме адміністративно-правові засади органів публічного управління (особливо, якщо стратегія України – рух до Євросоюзу і НАТО з їх майже досконалими адміністративно-правовими відносинами в суспільстві) потребують докорінних змін.

Зазначено, що конституційна модель державної влади, у якій владні повноваження кожного її органу повинні забезпечувати вплив один на одного, не створює умов для балансу й ефективної діяльності інститутів політичної системи загалом. Зауважено, що функції декількох інститутів політичної системи України в державному механізмі адміністративного управління та влади взагалі не визначені. Особливо це відчувається в умовах тривалої агресії Росії проти України, коли адміністративно-правові засади прийняття рішень не дають можливості діяти ефективно, швидко, оперативно, а також своєчасно реагувати на щораз нові виклики північно-східного сусіда.

Вказано, що відсутність належного контролю, дієвого обліку позначається на ефективності багатьох органів публічного управління. Сьогодні адміністративно-правові відносини для досягнення означеної домінанти набувають у край актуального значення. Очевидно, що в тісному контексті з іншими правовідносинами.

Зауважено про необхідність адаптації адміністративного права до воєнного сьогодення, післявоєнних часів відбудови зруйнованого, повернення біженців, облаштування життя на зовсім іншому рівні стосунків, зокрема адміністративно-правових відносин.

Констатовано, що трансформація в процесі переходу суспільства до нової якості в умовах воєнного часу потребує бути більш рішучими не тільки у військово-політичній сфері, але й у сфері національної безпеки загалом. Нечіткі, неоднозначні адміністративно-правові засади діяльності органів публічного управління в такий період історії зовсім недоречні.

Ключові слова: адміністративно-правові засади, національна безпека України, органи публічного управління, політична влада, трансформація.

Sokol Oleh. National security of Ukraine in the context of its political transformation through the prism of administrative and legal principles

Abstract. The article analyzes the state of national security of Ukraine in the context of its political transformation through the prism of administrative and legal principles.

It is emphasized that it is the administrative and legal principles of public administration bodies, especially if Ukraine's strategy is to move towards the European Union and NATO with their almost perfect administrative and legal relations in society, that require fundamental changes.

It is noted that the constitutional model of state power, in which the powers of each of its authorities must ensure influence on each other, does not create conditions for balance and effective activity of the institutions of the political system as a whole. It is noted that the functions of several institutions of the political system of Ukraine in the state mechanism of administrative management and power are not defined at all. This is especially felt in the conditions of Russia's prolonged aggression against Ukraine, when the administrative and legal principles of decision-making do not allow to act effectively, quickly, promptly, and also to respond in a timely manner to the ever-new challenges of the north-eastern neighbor.

It is indicated that the lack of proper control, effective accounting affects the efficiency of many public administration bodies. Today, administrative and legal relations to achieve the specified dominance are becoming extremely relevant. Obviously, in a close context with other legal relations.

The need to adapt administrative law to the military present, the post-war times of rebuilding the destroyed, the return of refugees, and the establishment of life on a completely different level of relations, in particular, administrative and legal relations, was noted.

It is stated that the transformation in the process of society's transition to a new quality in wartime requires that we be more decisive not only in the military-political sphere, but also in the field of national security in general. Unclear, ambiguous administrative and legal principles for the activities of public administration authorities in such a period of history is completely inappropriate.

Key words: administrative and legal principles, National Security of Ukraine, public administration authorities, political power, transformation.

Вступ. Згідно з Концепцією національної безпеки України головними її принципами є забезпечення прав і свобод громадян, верховенство права, демократичний цивільний контроль за структурами національної безпеки, а також дотримання балансу інтересів особи та суспільства, чітке розмежування повноважень органів державної влади. Із цих принципів випливає декілька висновків щодо поняття «система національної безпеки», у яких право, законодавство відіграють ключову роль.

Передусім це стосується Конституції України, основних галузей права, серед яких неабияке значення мають адміністративно-правові відносини у сфері національної безпеки. Здебільшого через те, що дотримання національної безпеки лише кримінально-правовими засобами апріорі не може бути вичерпним, оскільки в умовах перманентної трансформації України не менш важливими є її адміністративно-правові аспекти.

Серед головних проблем, що потребують вирішення для молоді держави, яка формується в умовах агресії з боку колишньої метрополії-сусіда, є проблема належного функціонування системи національної безпеки. Вона може бути ефективною лише за умов належного правового забезпечення. Однією з таких умов є відповідні адміністративно-правові засади.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До проблемних питань забезпечення національної безпеки України зверталися у своїх наукових працях П. П. Богуцький, О. О. Гринь, О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань, І. М. Доронін, І. В. Наконечна, Д. А. Чижев та інші. Проте, з урахуванням сучасного стану національної

безпеки України, заслуговує на увагу проведення комплексного наукового дослідження її адміністративно-правових засад в умовах політичної трансформації.

Метою статті є аналіз стану та проблем національної безпеки України в умовах її політичної трансформації за роки незалежності, у т. ч. воєнного сьогодення, крізь призму адміністративно-правових засад, що на практиці діють у системі адміністративного права та процесу нашої держави. А також визначення можливих оптимальних напрямів і вдосконалення стосовно до нових реалій та обставин.

Матеріали та методи. У статті зроблена спроба аналізу окремих джерел та літератури щодо стану й ефективності національної безпеки України в умовах російсько-української війни. Такий аналіз дає змогу глибше зрозуміти сутність та принципи приведення адміністративно-правових засад у відповідність до цих суворих умов, підкреслює актуальність і нагальну потребу в їх конкретизації, більш жорсткому й однозначному трактуванні, зокрема у сфері державної політики, економічної діяльності, інформаційної протидії агресору.

Методологічною основою статті є діалектичні методи пізнання, загальнонаукові методи дослідження, які комплексно застосовуються в порівняльному правознавстві, логічних підходах до вивчення проблем. В аргументації висновків використано й окремі принципи теорії управління.

Адміністративно-правові засади сучасної практики національної безпеки України розглянуто в розвитку та взаємозв'язку із загальними адміністративно-правовими проблемами. Також використано приватно-наукові

методи отримання наукових знань, як-от порівняльно-правовий, формально-юридичний, історичний, логічний, аналізу та синтезу, індукції та дедукції, особливо щодо конкретних умов російської агресії в Україні, обставин воєнного стану на неокупованих територіях.

За їх допомогою визначено роль і місце національної безпеки держави та суспільства, з'ясовано особливості інтерпретації національної безпеки в нормативно-правових актах, сформовано висновки про необхідність значно більшої адаптації адміністративно-правових засад до національної безпеки України воєнного часу.

Результати. Сьогодні систему національної безпеки визначають як певну сукупність державних структур і недержавних організацій, які функціонують у сфері захисту прав та свобод громадян, базових цінностей суспільства від внутрішніх і зовнішніх викликів щодо них. Це також підсистема законодавчих актів держави та нормативних документів недержавних організацій.

До структури системи національної безпеки належать органи державної влади та їх повноваження, законодавче забезпечення, тобто нормативна база діяльності цих органів, а також недержавні організації з їх нормативними документами. Якщо перші структури повинні займатися національною безпекою системно, використовуючи весь потужний потенціал держави, то інші – недержавні організації – цілком належать до громадянського суспільства, у якому адміністративно-правові відносини відіграють важливу роль, як регулятора взаємозв'язків членів цього суспільства по вертикалі і горизонталі державного управління.

Через слабкість і фрагментарність громадянського суспільства в Україні мережа цих інституцій неспроможна забезпечити інтереси громадян на державному рівні. Крім того, мережа недержавних організацій не може чітко функціонувати без культури громадянськості. Власне тут простежується невідповідність, недосконалість і застарілість адміністративно-правових засад у суспільстві. Виникає потреба у їх трансформації відповідно до рівня управ-

ління національною безпекою держави та суспільства, які трансформуються безпосередньо в процесі агресії Російської Федерації і водночас половинчастої політики країн Західної цивілізації у допомозі Україні відірватися від тоталітарного режиму. Розвитку цивілізованих адміністративно-правових відносин перешкоджає низка чинників, серед яких варто виокремити централізацію та бюрократизацію органів державного управління згори донизу, підбір кадрів не за принципами «розумний – дурний», «порядний – підлий», «кваліфікований – невіглас», а за принципом «свій – чужий». У публічному управлінні сучасної України обов'язок, відповідальність поки що не є пріоритетом, проте «я маю право» домінує. Панують авторитарні моделі управління та поведінки, патерналістського стереотипу щодо ролі держави в повсякденному житті населення [1].

Тому, як видається, органи державної влади й управління, що мають забезпечувати національну безпеку України, потребують докорінної трансформації.

Проблема національної безпеки, адміністративно-правових відносин, особливо в умовах наростання російської експансії, тісно пов'язана з політичною стабільністю України. Якщо національна безпека, її система адміністративно-правових важелів – це постійно діюча система захисту інтересів громадян країни та держави в усіх сферах життєдіяльності, то політична стабільність – це певний стан суспільства, на котрий безпосередньо впливає його правове, зокрема адміністративно-правове, підґрунтя. Розглядаючи національну безпеку як систему збереження інтересів країни загалом, для її стратегічного розвитку варто знайти певний баланс між контролем ресурсних потоків і реалізацією прийнятих рішень на всіх рівнях виконавчої влади.

У цьому контексті адміністративно-правові засади органів публічного управління, особливо якщо стратегією України є рух до Євросоюзу і НАТО з їх майже досконалими адміністративно-правовими відносинами у суспільстві, потребують докорінних змін. Видається, що немає потреби вигадувати у Верховній Раді стосовно цього щось нове – досить взяти за

основу адміністративно-правові засади органів публічного управління у сфері національної безпеки, наприклад, цілком успішних країн Північної Європи від Скандинавії до Британських островів або хоча б успішних країн постсоціалістичної Європи – Польщі, Чехії, Хорватії. Водночас очевидна необхідність узгодженого ефективного функціонування всіх гілок влади. Головним стабілізуючим фактором тут є наявність соціальних каналів для вираження різноманітних протестів, легалізації конфліктів та вмілого ними керування на рівні повсякденної практики охорони правопорядку, зокрема адміністративного, а також своєчасної інституалізації соціально-економічних і політико-правових програм. Інакше кажучи, сьогодні необхідна наявність системи механізмів «випуску пари з ємкості».

Наступним компонентом політичної стабільності є легітимність політичної влади та її здатність до належного реагування на різні зовнішні імпульси, здатність підтримувати переконання населення в оптимальності й ефективності наявного режиму як такого, що найбільше відповідає нормам і традиціям цього суспільства без використання армії та правоохоронців.

Проте конституційна модель державної влади, у якій владні повноваження кожного її органу повинні забезпечувати вплив один на одного, не створює умов для балансу й ефективної діяльності інститутів політичної системи загалом. Варто зауважити, що функції декількох інститутів політичної системи України в державному механізмі адміністративного управління та влади взагалі не визначені. Особливо це відчувається в умовах тривалої агресії Росії проти України, коли адміністративно-правові засади прийняття рішень не дають змоги діяти ефективно, швидко, оперативно, а також своєчасно реагувати на щораз нові виклики північно-східного сусіда.

Насамперед ідеться про місце Президента України, повноваження Кабінету Міністрів України, особливо про зростаючий вплив Офісу Президента України, функції якого ніким і ніде не прописані. Водночас у цивілізованих країнах це лише допоміжний технічний апарат

керівника держави, такий собі колективний помічник-референт. У Конституції України положень щодо визначення офісу чи адміністрації Президента взагалі не закріплено.

Крім того, в систему державної влади не закладені принципи відповідальності за її діяльність [2]. Власне тому ні Президент України з його повноваженнями, ні Верховна Рада України, ні Кабінет Міністрів України не несуть відповідальності за свою поточну політику чи діяльність, невиразну законотворчу роботу, непослідовність, помилки чи запізнілість на міжнародній арені, за гучні скандали тощо. Вирішення таких питань скеровується на місця, і як тільки громадяни хочуть щось зауважити, вимагати, висловлювати критику чи невдоволення – чують у відповідь: «це не до нас», «це не ми»... У цьому ж контексті про Офіс Президента вже й нічого говорити: він перебуває немов «за кулісами». Проте навіть пересічний громадянин знає, що сьогодні без Офісу Президента не відбувається нічого.

У сучасному політикумі України кожен виконує свою роль. Президент України – роль головного арбітра в політичних конфліктах, гаранта Конституції і промоутера зусиль із забезпечення фінансової, військової та політичної допомоги Україні з боку колективного Заходу; Верховна Рада України також відіграє амбівалентну роль – то виразника інтересів народу, то опори наявного політичного режиму; Кабінет Міністрів України завдяки своєму становищу за Конституцією України виконує роль «громовідводу» від невдоволення населення.

Як видається, не випадково протягом усіх років після обрання у 2019 році Президентом України В. О. Зеленського уряд не робив спроб розробляти стратегічні завдання, не кажучи вже про довгострокові заходи реформування будь-якої сфери життєдіяльності суспільства в умовах загроз війни.

З погляду адміністративно-правових засад державного управління це потребує якнайшвидшого доопрацювання. І, власне, виникає питання про те, чи не тому маємо чимало запізнілих, а то й неправильних, помилкових управлінських рішень, ціною яких часто є

людські життя, неефективність логістичних дій ЗСУ, квалітет реагування наших дипломатів проти антиукраїнської політики РФ на міжнародній арені? Варто зауважити, що в таких умовах украї важко підтримувати легітимність політичних структур і державних установ на належному рівні, особливо якщо вони безпосередньо відповідають за відсутність внутрішніх і зовнішніх загроз для України. Передусім це простежується в аморфності ідеологічної, контр-пропагандистської роботи, у протидії агресивним російським ЗМІ, участі політиків РФ в ООН, інших міжнародних інституціях.

Тож не випадково структури системи національної безпеки або зовсім не викликають довіру в населення, або довіра є надто низькою для легітимної діяльності органів адміністративного управління в державі. Так, за даними соціологічних опитувань, проведених у травні 2023 року фондом «Демократичні ініціативи», найнижчий баланс довіри-недовіри до органів центральної влади: Верховної Ради України (–47 %), Президента України (–51 %), уряду України (–37 %). Щодо довіри-недовіри до Офісу Президента України, то в опитування він взагалі включений не був. Про довіру-недовіру до таких установ, як ДБР, НАБУ, антикорупційний суд тощо, говорити не доводиться.

Зате найбільшою довірою користуються Збройні Сили України, практичну героїчну діяльність яких народ бачить повсякчас (75 %). Високий рейтинг довіри мають СБУ, ГУР, МНС, Національна Гвардія, окремі волонтерські організації, прикордонники. На цьому фоні порівняно з 2008 роком зведена до мінімуму довіра до російських пропагандистських ЗМІ, що цілком закономірно [3]. Практично не стало байдужих (нейтральних) щодо існування України як незалежної держави, які шкодують з приводу розпаду СРСР (виняток становлять люди віком понад 70 років). Обставини війни знизили відсоток тих, хто не знає, у якому політичному ладі вони хотіли б проживати в Україні. Лише один показник опитування залишився майже незмінним: 30 % опитаних респондентів не можуть

сказати, якого політичного діяча вони воліли б бачити очільником держави. А серед тих, хто викликає найбільшу симпатію, переважають сильні в усіх сенсах особистості, здатні швидко покінути з безладдям у багатьох сферах життя суспільства [4].

Це підтверджує істину, що демократія – це передусім домінанта порядку, обов'язковості, відповідальності й компетентності, без якої свобода, воля часто перетворюються у вседозволеність, хаос, безладдя. Водночас відсутність належного контролю, дієвого обліку позначається на ефективності багатьох органів публічного управління. Отже, сьогодні адміністративно-правові відносини для досягнення означеної домінанти набувають вкрай актуального значення. Очевидно, що в тісному контексті з іншими правовідносинами.

Оскільки кризи розвитку не дають змоги підтримувати баланс інтересів особи, держави і суспільства, виникають інші засоби збереження та захисту інтересів різних соціальних груп. Саме через неспроможність державних установ забезпечувати безпеку громадян з'являються інші установи, зокрема охоронні відомства, кримінальні групи, які ділять території за сферами впливу та збору данини, тобто формується система рекету, рейдерства тощо. З огляду на це повинні застосовуватись норми як Кримінального процесуального кодексу України, так і адміністративного права й адміністративної відповідальності.

В умовах трансформації суспільства потенціал дестабілізації міститься в базисному розриві між соціально-економічними змінами та гранично запізнілим створенням відповідних до них політичних і правових інститутів. Це призводить до руйнування соціокультурної цінності, що полягає у зростанні розриву між колишньою системою цінностей, на яких ґрунтується легітимність політичної влади, та змінами, які сприяють появі нових цінностей та норм. Як наслідок, це спричиняє порушення екзистенціальної стабільності, зокрема комфортності та затишку повсякденного життя, розпалювання політичних пристрастей, наростання конфліктності на всіх рівнях політичної системи.

Власне «тінізація суспільства» поступово розширює масштаби тіньових процесів, виводить їх за межі економіки, тобто охоплює ними щораз нові сфери життя суспільства, наслідком чого є скорочення прозорості суспільних процесів, розширення зони неpubлічності. Зі свого боку, це сприяє поступовому створенню неформальних і нелегальних механізмів забезпечення безпеки громадян.

Проте далеко не всім цим механізмам можна й потрібно протидіяти засобами кримінального права та процесу. Як видається, цілком вистачило б застосування суто ефективних засобів адміністративного права та діяльності, особливо в умовах, коли на вільних від окупантів територіях скупчуються місцеві мешканці з масою переселенців-біженців, тобто людей з різною мірою втрат, зокрема воєнних, з різним менталітетом, світоглядом, віросповіданням, мовними особливостями.

Водночас готовність державної влади звернутися до карного, адміністративного та політичного аргументів повинна набути прискорення, інакше повсякденна свідомість пересічних громадян може не витримати такої різноманітності. Адже не випадково результати соціологічних досліджень свідчать про те, що в Україні, зокрема, в умовах воєнного стану, правоохоронцям довіряють лише 35 % опитаних. Головними причинами недовіри, на думку респондентів, є низький рівень професійної компетентності, корумпованість, нездатність діяти в рамках закону швидко та кваліфіковано, страх прийняття рішень самостійно, небажання допомагати громадянам тощо [5].

Звідси виникає нагальна потреба в адаптації адміністративного права до воєнного сьогодення, післявоєнних часів відбудови зруйнованого, повернення біженців, облаштування життя на зовсім іншому рівні стосунків, зокрема адміністративно-правових відносин.

За даними Центру Разумкова, головною причиною негативного ставлення до діяльності правоохоронних органів є корупція (71 % опитаних), а на перших місцях серед причин недовіри – низький рівень моральності, культури, злиття правоохоронців з криміналітетом (53 та 42 % відповідно) [6].

У перехідних суспільствах різноспрямовані й одночасні зміни елементів системи, зокрема адміністративно-правових відносин, як найбільш м'яких, гуманних і толерантних порівняно з кримінально-процесуальними відносинами можуть перетворити нестабільність на перманентний процес.

Перманентна нестабільність системи є визначений її стан, у якому превалюють неконтрольовані чи слабо контрольовані процеси. Стихійні та базисні зміни, що виходять за межі керованості з боку владних структур, сприяють руйнуванню системи, а не її трансформації. Система перестає відтворювати свої базисні характеристики. Це може прискорити фрагментацію держави та заміну латентними структурами її головних функцій, наприклад захист безпеки населення, податкові надходження тощо. Водночас цьому може сприяти й недовіра населення до правоохоронних органів, коли кожен із них функціонує лише «ритуально».

Саме тому потрібно трансформувати адміністративно-правові засади управління від т. з. адвокатського до прокурорського типу, тобто перетворити їх на більш жорсткі й суворі, які відповідатимуть реаліям буремного часу і, звичайно, не порушуватимуть законні права й інтереси громадян. Водночас варто зауважити, що обов'язок, відповідальність, компетентність мають бути на чільному місці, адже в іншому разі невідворотність адміністративного покарання залишиться лише «на папері». Підкреслимо, що саме політична реальність воєнного часу створює ситуацію неможливості коректної інституційної ідентифікації органів влади, що, безумовно, не сприяє зростанню довіри до них.

Трансформація в процесі переходу суспільства до нової якості в умовах воєнного часу потребує бути більш рішучими не тільки у військово-політичній сфері, але й у сфері національної безпеки загалом. Нечіткі, неоднозначні адміністративно-правові засади діяльності органів публічного управління в такий період історії зовсім недоречні. Сьогодні у вирішальний для України час не має права на існування відоме українське прислів'я «закон як дишло – як крутнеш, так і вийшло».

Ба більше, конфлікт інтересів між групами сприяє приховуванню чинною владою своєї неієздатності, що дає змогу цим групам зміцнювати свої позиції, а різномірним групам усередині влади вирішувати головну проблему перехідного періоду – можливість забезпечувати накопичення первісного капіталу. Звідси виникає нагальна потреба конкретизувати, посилювати кожний пункт адміністративно-правових засад діяльності органів публічного управління у сфері національної безпеки України.

Крім того, слабкість політичних інститутів, їхня неспроможність виконувати свої головні функції підкреслюють інші медитативні інститути: патримоніалізм, корупцію, клієнтелізм. Поява неопатримоніальних режимів у політикумі України воєнного часу, в яких домінує комбінація із цілком демократичним фасадом, забезпечує легітимність державних органів влади, де клієнто-патронажні зв'язки є закономірним явищем.

В умовах невизначеності та слабкості легальних структур влади сильного впливу набувають неконтрольовані державою інституції, що починають торгувати довірою людей. Така ситуація за її довготривалого існування породжує процес фрагментації держави, який зростає, починаючи з 2020-х років, і триває дотепер. Ідеться про процес створення та кількісного зростання приватних і автономних від держави структур, які використовують реальне чи потенційне насилля для одержання прибутків на певній території. Це при тому, що він перебуває під формальною юрисдикцією держави. Саме тому виникає потреба в посиленні не лише кримінально-правового законодавства, а й в адміністративно-правового примусу щодо таких структур і такого процесу.

Парадокс полягає в тому, що майже всі легальні структури держави діють лише на користь своїх інтересів (різноманітні волонтерські збирачі коштів, нібито на потреби ЗСУ, блогерські групи інтернетних ЗМІ, фонди, товариства т. з. захисту від чогось тощо). Як видається, зовсім не випадково у повсякденності не тільки політиків, а й пересічних громадян, закріпилася лексика з кримінальним відтін-

ком: від «криші» до життя «по поняттям». Наявність такого карного лексикону свідчить про інклюзивну криміналізацію суспільства, у якому домінують певний захист і гарантія діяльності з боку кримінальних структур або офіційних кримінальних органів, наприклад нібито ветеранських та «безпекових».

В Україні ще триває війна, проте вже тепер час від часу можемо спостерігати прояви категоричності, нетерпимості з боку / до ветеранів ЗСУ, інвалідів-учасників бойових дій із застосуванням сили, а нерідко і зброї, привезеної з фронтів. Превентивні профілактичні дії органи правопорядку щодо таких проявів застосовують рідко. Ці дії є кволими, нерішучими. На жаль, ситуація щодо слабкості державних і політичних структур влади набуває динаміки, тоді як тіньові інституції, тіньові норми їх діяльності поступово вдосконалюються й набувають обертів.

Ці процеси отримали назву неформальних практик, інститутів «силового підприємництва». У побутових розмовах усе частіше чуємо не «заробимо», а «порішаємо, замутимо, закрутимо» тощо. Формування «силового підприємництва» прискорилося з 2022 року – саме тоді, коли державні органи все більше зосереджуються на військових, безпекових напрямках і водночас слабшають у наданні захисту юридичним економічним суб'єктам. А втім, це призводить до прихованої фрагментації держави, яку далеко не завжди можна сповільнювати, припиняти тільки кримінально-правовими засобами. Власне тут відкривається широке поле для застосування адміністративного права, посилення адміністративної діяльності.

Зазвичай подібні ситуації виникають в історії держав, коли останні надто переобтяжені подоланням зовнішньої загрози. Проте, на жаль, у випадку України саме відсутність належних ресурсів адміністративного права для подолання тенденцій фрагментації держави сприяла певній консервації цих тенденцій. Це є вигідним для окремих груп управлінської та господарської номенклатури. Для одних ця ситуація сприяє створенню бізнесу з кримінальним відтінком, інші використовують інформацію для шантажу, а хтось знаходить

вигоду у співробітництві з криміналом, деякі раптом стали відчувати себе маргіналами в найгіршому сенсі, займаються виживанням через тиск на інших.

Саме в таких умовах поступово утворилася система «силового підприємництва», яка посіла чільне місце в органах державної влади, бізнесу та кримінальних структур. Так, сьогодні в Україні наявний гібридний режим, якому притаманний інституалізований шантаж. Це яскраво видно на прикладах публічної і непублічної діяльності політичних партій у фракціях Верховної Ради України, місцевих органах рад та виконавчої влади України. У разі підвищення ціни на електроенергію можемо спостерігати підвищення цін на інші комунальні послуги, логістику, вироблені чи імпортовані товари. Зростає вартість акцизного збору на паливно-мастильні ресурси – водночас підвищують ціни на все. І так до безкінечності, доки у людей не увірветься терпець. Замість того щоб контролювати, вести облік, перевіряти, стримувати цей стихійний процес, влада, органи публічного управління пояснюють, що не можна в нього втручатись, що ринок усе відрегулює сам. І це теж є латентною загрозою національній безпеці України, оскільки сьогодні в країні з українським, за західними мірками, рівнем життя, ціни на товари та послуги іноді вищі, ніж у найуспішніших європейських країнах.

Попри крайню необхідність оперативно-адекватного реагування на це з боку кримінально-виконавчих служб держави, сьогодні виникла потреба в більш жорсткому реагуванні, втручанні в перебіг таких явищ засобами адміністративного права, сучасний зміст і практика якого явно відстають від викликів воєнного часу.

В Україні держава побудована на системному застосуванні корупції, для чого використовується весь силовий апарат із метою накопичення компромату та вибіркового застосування законів кримінального кодексу для «своїх» і «чужих». Ця досить ефектна метафора підкреслює лише один із важелів впливу та принципів функціонування системи «силового підприємництва». Утім, вона ефективна, але не ефективна

без належних адміністративно-правових засад органів публічного управління, які серйозно відстають від потреб сучасних реалій.

Поки що держава все більше виконує політичні функції, передусім як важіль впливу на вибори. Так, результати дослідження Центру Разумкова щодо контролю над правоохоронними органами з боку суспільства досить песимістичні. Зосередження повноважень контролю над правоохоронцями в Офісі Президента України, функції і статус якого перебувають взагалі за межами конституційного ладу, лише сприяло участі правоохоронців у «силовому підприємстві», перетворивши їх у суто репресивні, силові органи, що виступають на його боці. Адміністративне право, як одне з найважливіших у системі права, відійшло на далекі позиції, що цілком невиправдано. Виступаючи тільки від імені держави, правоохоронці порушують права і свободи громадян і фактично перетворюються в добре інституалізованих «злочинців у законі». За таких умов стає зрозумілим, чому наша поліція продовжує бути «озброєним загоном» виконавчої влади, а не народу.

Насправді в Україні сформувалася система не національної безпеки, а «державної безпеки», тобто безпеки державного апарату з усіма його складовими, основним змістом якого поки що є «силове підприємство». Воно посідає вагомe місце у вже сформованому консолідованому режимі політичної влади. Цей режим можна охарактеризувати як неопатримоніальний, авторитарно-бюрократичний, у якому мало хто за щось відповідає. Відповідальність нівелюється до безглуздості зростаючим обсягом паперово-комп'ютерної писанини. Сучасні адміністративно-правові засади органів публічного управління у сфері національної безпеки України цілком відповідають такому стану речей та обслуговують цю ситуацію. За ними притягнути до відповідальності, присікти діяльність корупціонера, хабарника, звичайного лиходія, що переступає закон і норми людського співжиття, практично неможливо. Тому часто адміністративні, правоохоронні органи просто бездіють під час виконання службових обов'язків.

Наростає актуальність докорінної зміни їх змісту діяльності. Це не лише змінило б баланс політичних сил, системи управління державою згори донизу, але й суттєво вплинуло б на відносини «влада – власність», що належним чином забезпечило б безпеку громадян і суспільства України загалом, уже в післявоєнний, відбудовчий період.

Висновки. Отже, сьогодні в процесі трансформації суспільства сфера національної безпеки України з урахуванням умов воєнного стану потребує вжиття невідкладних заходів, спрямованих на докорінні зміни, зокрема на вдосконалення адміністративно-правових за-

сад діяльності органів публічного управління. Передусім потрібно усунути нечіткість і неоднозначність цих засад, адже в такий складний для нашої країни час це взагалі недопустимо. Крім того, Україна, вибравши курс на вступ до Європейського Союзу та НАТО, повинна зважати на їхні, майже досконалі, адміністративно-правові відносини в суспільстві.

Перспективним напрямом подальших досліджень є розроблення концептуальних підходів щодо вдосконалення адміністративно-правових засад діяльності органів публічного управління у сфері національної безпеки України.

Список використаних джерел:

1. Колодій А. На шляху до громадянського суспільства. Львів, 2002. 242 с.
2. Веніславський Ф. Проблеми української моделі організації державної влади. Конституційна реформа: експертний аналіз. Харків, 2004. С. 74–75.
3. Фонд демократичні ініціативи ім. І. Кучеріва. Підсумки 2023 року: громадська думка українців. URL: <https://dif.org.ua/article/pidsumki-2023-roku-gromadska-dumka-ukraintsiv> (дата звернення: 09.07.2025).
4. Тихолаз А. Україна, яку ми не знайшли. Незавершений проєкт – одночасно надія та її крах. *День*. 2008. 23 вересня.
5. Міжнародний фонд «Відродження». Довіра до правоохоронців в Україні: соціологічне дослідження. URL: <https://dif.org.ua/article/pidsumki-2023-roku-gromadska-dumka-ukraintsiv> (дата звернення: 09.07.2025).
6. Центр Разумкова. Довіра до правоохоронних органів: соціологічне дослідження. URL: <https://www.razumkov.org.ua> (дата звернення: 09.07.2025).

References:

1. Kolodii, A. (2002). *Na shliakhu do hromadianskoho suspilstva [On the way to civil society]*. Lviv. 242 p. [in Ukrainian].
2. Venislavskyi, F. (2004). *Problemy ukrainskoi modeli orhanizatsii derzhavnoi vlady. Konstytutsiina reforma: ekspertnyi analiz [Problems of the Ukrainian model of state power organization. Constitutional reform: expert analysis]*. Kharkiv. P. 74–75 [in Ukrainian].
3. Fond demokratychni initsiatyvy im. I. Kucheriva. Pidsumky 2023 roku: hromadska dumka ukraintsiv [Results of 2023: public opinion of Ukrainians]. Retrieved from: <https://dif.org.ua/article/pidsumki-2023-roku-gromadska-dumka-ukraintsiv> (accessed: 09.07.2025) [in Ukrainian].
4. Tykholaz, A. (2008). *Ukraina, yaku my ne znaishly. Nezavershenyi proekt – odnochasno nadiia ta yii krakh [The Ukraine We Didn't Find. An Unfinished Project – Both Hope and Its Collapse.]*. *Den (The Day)*. 23 veresnia [in Ukrainian].
5. Mizhnarodnyi fond “Vidrodzhennia”. Dovira do pravookhorontsiv v Ukraini: sotsiolohichne doslidzhennia [Trust in law enforcement in Ukraine: a sociological study]. Retrieved from: <https://dif.org.ua/article/pidsumki-2023-roku-gromadska-dumka-ukraintsiv> (accessed: 09.07.2025). [in Ukrainian].
6. Tsentrazumkova. Dovira do pravookhoronnykh orhaniv: sotsiolohichne doslidzhennia [Trust in law enforcement: a sociological study]. Retrieved from: <https://www.razumkov.org.ua> (accessed: 09.07.2025) [in Ukrainian].

Дата надходження статті: 30.07.2025

Дата прийняття статті: 08.09.2025

Опубліковано: 27.10.2025

